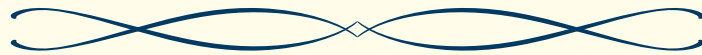

SCIENTOLOGY,
SOCIALE WETENSCHAPPEN
en de
DEFINITIE
VAN RELIGIE

JAMES A. BECKFORD, PH.D.
professor in de sociologie
Universiteit van Warwick,
Engeland

DECEMBER 1980

SCIENTOLOGY,
SOCIALE WETENSCHAPPEN
en de
DEFINITIE
VAN RELIGIE

SCIENTOLOGY, SOCIALE WETENSCHAPPEN
EN DE DEFINITIE VAN RELIGIE

INHOUD

I.	Functionalistische Definities	2
II.	Inhoudelijke Definities	3
III.	Conclusie	5

DECEMBER 1980

SCIENTOLOGY, SOCIALE WETENSCHAPPEN *en de* DEFINITIE VAN RELIGIE

James A. Beckford, Ph.D.
professor in de sociologie
Universiteit van Warwick,
Engeland

Mijn opmerkingen zijn gericht op de vraag of Scientology als een religie gedefinieerd zou kunnen worden volgens de criteria die gebruikelijk toegepast worden door sociale wetenschappers, gespecialiseerd in de analyse van wat zij als religieuze fenomenen beschouwen.

Er bestaan grote verschillen tussen de conceptualisaties en definities van religie die door sociale wetenschappers worden gehanteerd. De keuze van conceptualisatie en definitie weerspiegelt zowel een brede verscheidenheid aan onderliggende veronderstellingen over de aard van sociale realiteit als variaties in het doel van conceptualisering of definiëring van religie. Gezien het algemeen instrumentele (als onderwerp ergens toe dienen) (en onderscheiden van waarderende of evaluatieve) karakter van sociaal wetenschappelijk begrip, wekt het geen verbazing dat concepten en definities niet beoordeeld worden in termen van hun waarheid of onjuistheid, maar eerder in termen van hun relatieve nut. Met name hun differentiële vermogen om een gegeven verschijnsel duidelijk apart van andere verschijnselen te zetten, op zo'n manier dat de verschillen betekenisvolle feiten over hen laten zien, is de belangrijkste maatstaf voor het nut van concurrerende definities en conceptualisaties.

Definities¹ kunnen daarom aan de hand van de doelstellingen variëren, maar dit betekent niet dat er totale relativiteit of anarchie is. Onder psychologen, sociologen en antropologen zijn twee

¹ Om stilistische redenen zal ik niet langer spreken van "conceptualisatie", maar het omvat wel een afzonderlijk analytisch proces dat gewoonlijk aan het proces van het definiëren van verschijnselen voorafgaat.

brede soorten definities van religie in gebruik: de functionalistische en de substantieve. Binnen elk type bestaan verdere subtypen. Ik zal beargumenteren dat ik, op grond van persoonlijke contacten met scientologen en wetenschappelijke studie van de leer, praktijken en organisatie van Scientology, alsmede de gevolgen voor het leven van de volgelingen, van mening ben dat ze beter als religie kan worden gedefinieerd dan als enig ander soort onderneming.

I. FUNCTIONALISTISCHE DEFINITIES

Een functionalistische definitie richt de aandacht op de bijdragen die door het onderhavige fenomeen zouden zijn gemaakt met betrekking tot de stabiliteit en/of het voortbestaan van een sociale of culturele entiteit. Aldus kan aangetoond worden dat fenomenen functioneel zijn voor entiteiten uiteenlopend van de individuele persoon tot het wereldsysteem. Het feit dat deze manier van definiëren van dingen veel filosofische problemen oproept en het verstand van veel beoefenaren van de logica op de proef heeft gesteld, heeft niet verhinderd dat het populariteit verwierf onder sociale wetenschappers – vooral in verband met religie.

Er kan gezegd worden dat religie de functionele capaciteit heeft om:

- (a) op het persoonlijke niveau mensen te helpen problemen te overwinnen van onevenwichtige persoonlijkheid, zelf-identiteit, betekenis in het leven, wat goed en slecht is, enz.,
- (b) op het niveau van de gemeenschap potentieel ontwortelde mensen te integreren in groepen en verenigingen die richting en betekenis in het persoonlijke leven geven, evenals nuttige referentiepunten in grootschalige samenlevingen waar het individu zich kwetsbaar kan voelen ten aanzien van een almachtige bureaucratie of systeem, of
- (c) op maatschappelijk niveau legitimiteit te verstrekken voor de heersende sociale orde; compensatie voor geleden ontberingen; en morele regulering van de onderlinge relaties tussen grote maatschappelijke instellingen.

De elementaire leerstellingen van Scientology over de spirituele aard van de *thetan* (het spirituele wezen) en over de acht drijfveren, de praktische doelen van haar cursussen en counseling diensten en de eerbiedige, beschouwende toon van sommige Scientology ceremonies, overtuigen mij er alle van dat Scientology, in overeenstemming met andere religies, zinvol kan worden beschreven als functioneel op elk van de bovengenoemde niveaus. Hiermee wordt natuurlijk niet beweerd dat alleen religies deze functies hebben. Er wordt

slechts gesteld dat Scientology ze, ten eerste, *inderdaad* met andere religies gemeen heeft, en ten tweede dat haar specifieke manieren om ze ten uitvoer te brengen, qua doeleinden en uiterlijke vorm nauwer verwant zijn aan die van algemeen als zodanig beschouwde religies, dan aan, bijvoorbeeld, politieke groepen of welzijnsinstellingen.

Het definiëren van religie in termen van functie kan nuttig zijn in sommige gevallen van sociaal-wetenschappelijke analyse: hierdoor kunnen vele interessante aspecten van haar gevarieerde bijdrage aan het sociale leven worden belicht. Gezien de duidelijke moeilijkheid om vanuit dit perspectief onderscheid te maken tussen religie en ideologieën, kan een functionalistische definitie het onderscheidend vermogen van religie echter niet te veel benadrukken. Om deze reden kan een inhoudelijke definitie meer van nut zijn.

II. INHOUDELIJKE DEFINITIES

Het is mij duidelijk dat professor Parrinder, professor Pocock en kanunnik Drury ieder op zich criteria hebben voorgesteld waarmee een verschijnsel in inhoudelijke zin kan worden gekwalificeerd als religieus. Hiermee bedoel ik dat ze verschillende redenen geven om de toepassing van de term “religie” te beperken tot verschijnselen die uitgesproken eigenschappen tentoonspreiden die niet gezamenlijk bij andere verschijnselen voorkomen.

De sterkste vorm van inhoudelijke definities stelt dat religie een essentie of wezenlijke aard heeft die alleen met zekerheid kan worden gekend door middel van intuïtie en introspectie. Aldus stelde Rudolf Otto dat religie “een ...oer-element van onze psychische aard was, dat louter moet worden begrepen in zijn uniciteit en op zich niet verklaard kan worden uit iets anders”. (*Het idee van het heilige*. Harmondsworth: Penguin Books, 1950, pag. 141.) Naar zijn mening lag de uniciteit van religieuze ervaringen in hun radicale verschillen van alle andere ervaringen: ze waren de ervaringen van het “geheel andere”. De elementen van circulariteit en tijdloosheid in dit soort redenering zijn problematisch en hebben de meeste sociale wetenschappers ervan weerhouden gebruik te maken van essentialistische definities. De aantrekkingskracht is echter niet te ontkennen.

Sociale wetenschappers zijn vaker geneigd om “stipulatieve” definities van religie te gebruiken. Daarmee hebben ze gesteld dat “religie”, voor hun doeleinden en zonder aanspraak te maken op universele geldigheid voor hun standpunten, geïdentificeerd moet worden aan de hand van bepaalde kenmerken. Voor de antropoloog M. Spiro is religie bijvoorbeeld: “een instituut dat bestaat uit interactie volgens een cultureel patroon met supermenselijke wezens die cultureel gepostuleerd zijn”. (“Religie: problemen van definitie en verklaring” in M. Banton ed.

Antropologische Benaderingen van de Studie van Religie. Londen: Tavistock, 1966, pag. 96.) Niet alle sociale wetenschappers staan echter op de verwijzing naar “supermenselijke wezens”. P. Worsley, een andere antropoloog, vindt het nuttiger om religie te definiëren als een “dimensie buiten de empirisch-technische sfeer”. (*De trompet zal schallen*. Londen: MacGibbon & Kee, 1957, pag. 311.) Deze voorkeur voor een inhoudelijke, maar tamelijk veelomvattende definitie wordt door veel sociologen gedeeld. De welbekende en gezaghebbende definitie door R. Robertson, stelt bijvoorbeeld dat,

Religieuze cultuur is dat pakket aan geloofsovertuigingen en symbolen... die betrekking hebben op een onderscheid tussen een empirische en een super-empirische, transcendente realiteit: de zaken van het empirische zijn in betekenis ondergeschikt aan het niet-empirische. Ten tweede definiëren we religieuze activiteit simpelweg als: activiteit die vormgegeven wordt door een erkenning van het empirische/super-empirische onderscheid. (*De sociologische interpretatie van religie*. Oxford: Blackwell, 1970, pag. 47.)

De toevoeging van verdere voorbeelden van stipulatieve inhoudelijke definities zou geen enkel goed doel dienen, aangezien de aangehaalde voorbeelden representatief zijn voor de gebruikelijke manieren waarop religie wordt gedefinieerd binnen het kader van sociale wetenschappelijke analyse.

Met het gebruik van de criteria die besloten liggen in de definities van Spiro, Worsley en Robertson, kan er geen twijfel over bestaan dat Scientology binnen het kader van sociale wetenschappelijke analyse als religie kwalificeert. Haar onderliggende filosofie van de mens veronderstelt dat de persoon bestaat uit zowel een stoffelijk lichaam als een niet-stoffelijke geest die onsterfelijk leven geniet in een niet-empirisch rijk. Geloof in de realiteit van thetans is een logisch voorvereiste voor deelname aan de rituelen van Scientology, alsook haar cursussen voor praktische training, counselingdiensten en programma's voor maatschappelijke hervorming. In afwezigheid van het geloof in het bestaan en de superioriteit van een niet-empirische, transcendente realiteit, zou geen overtuigende rechtvaardiging bestaan voor de speciale vormen van religie van Scientology. Sterker nog, volgens de auteur van de meest gezaghebbende sociologische analyse van Scientology, ging de grondlegger en leider van de beweging zich steeds meer richten op vragen over de oorsprong van de thetan, kennis van vorige levens en “de bovennatuurlijke vermogens die het individu kan verwerven door Scientology te beoefenen”. (R. Wallis, *The Road to Total Freedom*. Londen: Heinemann, 1976, pag. 124.)

De handelingen van een toegewijde scientoloog zouden worden gevormd en geleid door het empirische/super-empirische onderscheid. Professor Parrinder heeft op effectieve wijze aangetoond hoe de rituelen van Scientology een element van verering en eerbied belichamen dat overeenkomt met de onderliggende leer over niet-empirische realiteit en professor Pocock heeft de duidelijke parallellen benadrukt tussen Scientology en de grote tradities van de hindoe en boeddhistische religies met betrekking tot hun soortgelijke opvatting van inherente relatie tussen goden of geesten en de mensheid.

III. CONCLUSIE

Mijn conclusie is dat Scientology, hoewel het duidelijk verschilt van de meerderheid van de christelijke kerken, gezindten en afgescheiden geloofsbewegingen voor wat betreft geloofsovertuigingen, praktische uitoefening en organisatiestructuren, niettemin voldoet aan de criteria die door sociale wetenschappers gebruikelijk toegepast worden om onderscheid te maken tussen religie en niet-religie.

Het feit dat de materiële basis van de Scientology religie op een zakelijke manier is georganiseerd, kan geen implicaties hebben voor haar status als religie. Is een kunstwerk niet langer een kunstwerk als het op efficiënte wijze is vervaardigd voor verkoop of ruil? Het is naïef om te denken dat enige nieuwe religieuze beweging in de moderne wereld zou kunnen overleven zonder een zakelijke materiële basis voor haar activiteiten, en waar kanunnik Drury al op had gewezen, zijn zelfs de oude christelijke kerken er tegenwoordig niet afkerig van zich op zakelijk vlak te begeven teneinde hun diensten aan werkelijke en potentiële leden te kunnen handhaven en te promoten. Zonder de voordelen van geërfd waardevol vastgoed, schenkingen, patroonschap en een “automatisch lidmaatschap bij de geboorte”, moeten nieuwe religieuze bewegingen óf op een zakelijke manier handelen óf ten ondergaan.

JAMES A. BECKFORD

December 1980

OVER DE AUTEUR

Toen professor Beckford in 1980 “Scientology, Social Science and the Definition of Religion” schreef, was hij hoofddocent sociologie aan de Universiteit van Durham. Momenteel is hij professor in de sociologie aan de Universiteit van Warwick.

